

Рецензия

от проф. д-р Борис Симеонов Минчев, преподавател по обща и възрастова психология
във ФНПП на СУ „Св. Кл. Охридски“, bminchev51@gmail.com

Относно дисертационния труд за присъждане на научната и образователна степен „доктор по психология“ по научното направление „Психология 3.2.“, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“ на г-ца *Биляна Валериева Гинина*, редовен докторант с научен ръководител доц. д-р *Кирилка Тагарева*.

Тема на дисертационния труд: „Ситуативно-делово общуване с възрастния и привързаност при децата от една до тригодишна възраст“.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научно жури, съгласно *Заповед № Р33-1716 от 22.04.2016г. на Ректора на ПУ „П. Хилендарски“*.

1. Информация за дисертанта:

Г-ца Биляна Гинина е придобила бакалавърската и магистърската степени в ПУ. Зачислена е на редовна докторантура в ПУ през 2012 г. и е предала дисертационния си труд в тригодишния срок. Рецензираната работа е обсъдена на заседание на катедра „Психология“ на ПУ и е насочена за официална защита. Докторантът е представила всички необходими документи по защитата и те са в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ.

2. Кратка характеристика на представения труд:

Основният дисертационен текст е в обем от 172 стандартни компютърни страници. Състои се от увод, три глави, заключение, приноси и литература със 147 номерирани заглавия – 76 на кирилица и 71 на латиница. От тях 64 заглавия са на публикации след 2000-та година. Литературният обзор е от 55 страници, съставляващ Глава 1. Другите две глави с общо 88 страници и съдържат описанието и интерпретацията на собствения емпиричен материал. В дисертационния текст са поместени 28 фигури и 14 таблици и четири

приложения. Приложенията са подробни и дават ясна представа за конкретния начин за добиване на данните и фактите на изследването. Езикът на изложението е ясен и научно коректен. Като цяло това е една текстово прегледна и балансирана работа с овладяна риторика на психологическия дискурс.

3. *Изследователска теза* – ролята на ситуативно-деловото общуване (СДО) с близък възрастен за формирането на комуникативна компетентност и привързаност у деца в ранна възраст, отглеждани в Домовете за медико-социални грижи за деца.
4. *Цел и задачи на дисертационния труд* – всъщност целта е изнесена в заглавието на дисертацията и е формално изказана на с. 62. По същество тя е установяване на диагностични и формиращи възможности на един вид общуване по отношение на деца на определена възраст. Задачите правилно свеждат целта до изпълними дейности.
5. *Оценка на получените научни резултати.* Това е изследователски проект, изпълнен в рамките на солидна теория за развитието на комуникативната компетентност, предложена от Мая Лисина преди четири десетилетия. В нея общуването между майката и детето се приема за „взаимодействие между личности“ (с. 5), а привързаността се разглежда като „афективно-личностни връзки“ (с. 39). Изхождайки от тези идеи, докторантът издига серия хипотези, окрупнени в две групи – Хипотеза 1 и Хипотеза 2 (с. 62-63). По-нататък те биват емпирично потвърдени. Хипотезите и задачите на проекта валидизират централните операционални конструкти на указаната теория – форми на общуване (СЛО, СДО, ИПО) – за българската култура, както и техните параметри и показатели като психодиагностични критерии. На второ място показана е каузалната роля на СДО с близък възрастен върху отношенията на привързаност у 1-3 годишното дете. Идентифицирани са и ефекти на СДО върху качеството на привързване. Обособен е синдромът на ненадеждно дезорганизирано привързване като неблагоприятен статус на деца от институции. Тази находка е съществено обогатяване на теорията на Лисина. На трето място, показани са развиващи възможности на комплекс от компенсиращи занимания, които в бъдеще могат да се наименуват „развиващи“.

6. *Методология на изследването.* На базата на анализа на теориите за комуникативната компетентност са планирани два експеримента: единият установяващ ролята на средата на отглеждане (дом, семейство) за равнището на комуникация и качеството на привързване у 1-3 годишни деца. Другият експеримент е формиращ и е предназначен да покаже позитивно въздействие на комплекс от компенсиращи занимания върху установяване на равнище на СДО у деца в ранна възраст, отглеждани в институции. Двата експеримента са много трудоемки, всеки с по 240 отделни мини-сесии по около 20 мин. с по 2 епизода всяка. Двата експеримента споделят обща контролна група от деца в дом- във формиращия експеримент има две групи на деца от институции: едната е контролна, а другата – експериментална. Заедно с подготвителните действия това прави не по-малко от 500 часа емпирична работа на терен. Спазена е етиката на изследване – разрешителни, анонимност на лицата и пр. Направени са стъпки по уеднаквяване на групите в експериментите по равнище на психично развитие по методиката на В. Манова-Томова. Избрани са подходящи статистически тестове за свързани и несвързани извадки. Отговорите на изследваните деца са кодирани според 2 набори от поведенчески параметри за комуникативно равнище (6 на брой) и за качество на привързване (8 на брой), които са превърнати в показатели съответно за равнище на общуване и за качество на привързаността. Показателите се превръщат в балове по формула. Баловете стават ефективните зависими променливи, подлежащи на обработка. Приписаните балове се нанасят в индивидуални и групови карти. Като цяло описаните процедури образуват сложен и трудоемък експериментален дизайн, адекватен на целта и задачите на изследването.

7. *Оценка на научните и научно-приложни приноси.* Дисертантът коректно и делово е формулирала четири теоретични и три приложни приноси. Съгласен съм по същество с тях. Мога да добавя като принос обосноваването и съставянето на система от параметри и показатели на развитие на комуникативната компетентност и на привързаността. Те позволяват „превод“ на биомеханичната тъкан на детското поведение в теоретични конструкти, изразяващи нива на развитие. Забележително е според мене формулирането на емпиричните хипотези на дисертацията в термините на посоки на промени на показатели. А потвърждаването им говори за сполучлива конструктивна

валидност на категориите „комуникативна компетентност“ и „привързаност“ заедно с техните разновидности. Подходящата операционализация на тези категории във вид на параметри и показатели дава възможност да се установят смущения на развитието им у деца в институции, което също следва да се изтъкне като принос към психодиагностиката.

Като цяло емпиричното изследване в рецензирания труд е произвело значими данни, които следва да се продължат. Изводите и интерпретациите са очаквани и резонни и върху тях може да се надгражда.

8. *Оценка на публикациите по дисертацията*

Публикациите са пет, достатъчно са на брой и отразяват много добре съдържането на дисертационния труд.

9. *Оценка на автореферата*

Авторефератът на рецензираната дисертация е извадка от репрезентативни части на дисертационния текст и запазва неговия смисъл.

10. *Критични бележки, препоръки и въпроси.* Към г-ца Биляна Валериева Гинина отправям няколко препоръки. В изследването се обсъжда привързаността детоцентрично и само като зависима променлива. Това всъщност е ограничение, произтичащо от приетия експериментален дизайн. В понятието „близък възрастен“ се включва привързаността като фактор, определящ общуването и неговата специфика. Това може да се проблематизира в бъдещи изследвания. В тях следва да бъде оценена и връзката на привързаността с базисното доверие към света като главно новообразование на бебешкия период. Детето в ранна възраст притежава „темпераментова индивидуалност“ (с. 34-35). Уместно е тя да се отчита в емпиричното изследване и в интерпретацията на данните. Известни „метафизични“ отклонения за човешката природа, за вродено и придобито в психичното развитие и пр. също биха придали колорит и дълбочина на едно бъдещо публикуване по темата. Това са препоръки за евентуално продължение на настоящото изследване, а то заслужава да се продължи.

11. *Заключение.* За мене беше истинско удоволствие да прочета тази изключително добре написана и форматирана дисертация. За първи път виждам дисертационен

проект, изпълнен в методологичното русло на авторитетна изследователска традиция, каквато е настоящата работа. При това в нея се използва най-трудният емпиричен метод – формирацията експеримент. Работата свидетелства за развити изследователски умения на своя автор. Заявени са и сериозни научни приноси.

Г-ца Биляна Гинина е представила една дисертация, с която тя демонстрира зрялост като емпиричен изследовател и като теоретик на психологията на човешкото развитие. Оттук нататък нещата зависят от нейната воля и любов към психологията. Уверен съм, че докторантът носи в себе си тези качества. От моето изложение дотук заключавам, че тя заслужава уважаемото научно жури да ѝ присъди образователно-научната степен „доктор по психология“. С пълна убеденост ще гласувам за това.

София, 25 май 2016 г.

Рецензент:

/проф. д-р Борис Минчев/